

خواندنی

آشنایی با تاریخچه شب یلدا

در آثار باقی‌مانده یونانی، ص ۲۵۵، از روز اول دی‌ماه، به عنوان «خور» نیز یاد شده است و در قانون مسعودی نسخه موزه بریتانیا در لندن، «خور روز» ثبت شده، اگرچه در برخی منابع دیگر «خرم روز» نامیده شده است. در برهان قاطع ذیل واژه «یلدا» چنین آمده است: «یلدا شب اول زمستان و شب آخر پاییز است که اول جدی و آخر قوس باشد و آن درازترین شب‌هاست در تمام سال و در آن شب و یا نزدیک به آن شب، آفتاب به برج جدی تحویل می‌کند و گویند آن شب به‌غایت شوم و نامبارک است و بعضی گفته‌اند شب یلدا یازدهم جدی است.»

سفره شب یلدا، «می‌زد» نام داشت و شامل میوه‌های تر و خشک، نیز آجیل یا به اصطلاح زرتشتیان، «لرک» که از لوازم این جشن و ولیمه بود، به‌افتخار و ویژگی «اورمزد» و «مهر» یا خورشید برگزار می‌شد.

روز پس از شب یلدا (یکم دی‌ماه) را خور روز (روز خورشید) و دی‌گان، می‌خواندند و به استراحت می‌پرداختند و تعطیل عمومی بود.

یلدا و جشن‌هایی که در این شب برگزار می‌شود، یک سنت باستانی است. مردم روزگاران دور و گذشته که کشاورزی، بنیان زندگی آنان را تشکیل می‌داد و در طول سال با سپری شدن فصل‌ها و تضادهای طبیعی خوی داشتند، بر اثر تجربه و گذشت زمان توانستند کارها و فعالیت‌های خود را با گردش خورشید و تغییر فصول و بلندی و کوتاهی روز و شب و جهت و حرکت و قرار ستارگان تنظیم کنند.

آنان ملاحظه می‌کردند که در بعضی ایام و فصول روزها بسیار بلند می‌شود و در نتیجه در آن روزها، از روشنی و نور خورشید بیشتر می‌توانستند استفاده کنند. این اعتقاد پدید آمد که نور و روشنی و تابش خورشید نماد نیک و موافق بوده و با تاریکی و ظلمت شب دربرند و کشمکش‌اند.

مردم دوران باستان و از جمله اقوام آریایی، از هند و ایران - هندواروپایی، دریافته که کوتاه‌ترین روزها، آخرین روز پاییز و شب اول زمستان است و بلافاصله پس از آن روزها به تدریج بلندتر و شب‌ها کوتاه‌تر می‌شوند، از همین رو آن را شب زایش خورشید نامیده و آن را آغاز سال قراردادند.

بدین سان در دوران کهن فرهنگ اوستایی، سال با فصل سرد شروع می‌شد و در اوستا، واژه Sareda, Saredha «سَرْدَه» یا «سَرْدَه» که مفهوم «سال» را افاده می‌کند، خود به معنای «سرد» است و این به معنی بشارت پیروزی اورمزد بر اهریمن و روشنی بر تاریکی است.

مناسبت‌های مختلفی از دیرباز تا به حال در کشور عزیزمان ایران وجود داشته است که در بسیاری از این ایام خانواده‌ها گرد هم جمع می‌شوند. یکی از این روزها یلدا است که طولانی‌ترین شب سال نیز نام دارد. در اینجا مطالب جالبی از شب چله به همراه متن و عکس‌های پرفوایل تبریک شب یلدا جمع‌آوری کرده‌ایم.

آیین یلدا، بزرگداشت روشنایی و زندگی است

جشن شب یلدا

رسم تقال زدن و پیش‌بینی آینده نیز در هر نو شدن فصل و سال، از رسم‌های کهن مردم ایران بوده است. «علی بلو کاشی» نویسنده و پژوهشگر ایرانی می‌نویسد: این رسم در کهن‌ترین تمدن‌های جهان از جمله تمدن سومری - بابلی، مانند تقال زدن در جشن آکیتو Akitu به‌قصد آگاهی از تقدیرات وجود داشته است. یاری طبلیدن از لسان‌الغیب حافظ و تقال به اشعار او در شب یلدا، یکی از انواع تقال‌های رایج میان ایرانیان بوده و هست. مردم در تقال با دیوان حافظ، از او در گوشودن رازها و آگاه کردنشان از تقدیر و سرنوشت در آینده، یاری می‌طلبند. شاهنامه‌خوانی و روایت داستان‌های حماسی سروده فردوسی، از دیگر رسوم رایج شب یلدا است. علاوه بر آن، آیین‌ها و باورهای دیگری هم در این شب میان مردم ایران متداول بوده و هست که جنبه محلی و اختصاص به فرهنگ ویژه یک محل داشته و از منطقه‌ای به منطقه دیگر تفاوت می‌کند.

اما آنچه در میان همه ایرانیان یکسان است، گرد آمدن اعضای خانواده و دوستان و آشنایان در شب یلدا در خانه‌های یکدیگر و گذراندن آخرین شب پاییز با همدیگر است. مردم به سنت کهن نیاکان خود در این شب، سفره‌های می‌گسترند و در کنار آن می‌نشینند و گذشتن از زمان کهنه به زمان نو را جشن می‌گیرند. در برخی مناطق به این سفره «خون شب چره» می‌گویند که در هر منطقه ایران بنا بر مقتضیات اقلیمی، اجتماعی و فرهنگی بوم - زیستگاه‌ها و سنت‌های فرهنگی متفاوت است؛ اما در کل با مجموعه‌ای از خوراکی‌ها و تنقلات پاییزی رایج در محل به‌ویژه میوه‌های سه‌گانه سبب، انار و هندوانه همراه با آجیل مشهور به آجیل شب چله و انواع تخمه می‌آریند. خوردن هندوانه و انار در این شب معنایی رمزگونه دارد چنانکه هندوانه و انار سرخ و گرد، نمادی از خورشید گرمابخش در سرمای چله زمستان هستند و خوردن آنها به‌سلامتی انسان در فصل سرد پیش رو کمک می‌کند. یکی از تنقلات شب یلدا، تخمه آفتاب‌گردان است که شکستن و خوردن آن به‌قصد تفریح و وقت‌گذرانی، به‌احتمال فراوان به لحاظ شباهت گل آفتاب‌گردان به خورشید و خوش‌بین بودن آن است. در ایران به سبب شباهت گل‌های Helianthus annuus به خورشید و گردش آن با گردیدن آفتاب به هر سو، آن را «آفتاب‌گردان» sunflower گفته‌اند.

تنقلات به‌ویژه تخمه آفتاب‌گردان از خوردنی‌های ویژه شب یلداست.

شب یلدا، بازتاب گسترده‌ای در عرصه ادبیات فارسی و هنر ایران‌زمین داشته و هنرمندان به مناسبت‌های گوناگون به رسوم و جنبه‌های گوناگون این آیین ایرانی اشاره کرده‌اند. به‌عنوان مثال واژه یلدا توسط سرایندگان و نویسندگان پارسی‌گویی همچون عنصری، مولوی بلخی، حافظ شیرازی، سعید شیرازی، عطار نیشابوری، ناصر خسرو قبادیانی، صائب تبریزی و مسعود سعد سلمان، در اشعار نغز و شیوا به کاررفته است. این سرایندگان واژه یلدا را در سروده‌های خود در معنای مجازی بلند و تاریک به کار برده‌اند. علاوه بر آن شاعرانی نازک خیال و خوش طبع نیز گیسوی بلند و سیاه زنان زیبارو را به شب یلدا تشبیه کرده‌اند؛ اما سعید شیرین سخن در یکی از سروده‌هایش هم به این سنت شاعرانه توجه کرده و هم از دو آیین و جشن ایرانی نام برده است. این شاعر بزرگ سروده است:

**نظر به روی تو هر بامداد، نوروزی است
فراق تو هر گه که هست، بادهای است**

با تمام توصیفات که از این رسم ایرانی گفته شد، شاید این پرسش از ذهن شما بگذرد که در جهان قرن بیست و یکم که ما در آن زندگی می‌کنیم، برگزاری جشن‌هایی مانند جشن شب یلدا و یا جشن نوروز، چه نیامی برای انسان امروزی می‌تواند داشته باشد یا نقش و کارکرد اجتماعی این جشن‌ها در زندگی مردم چه می‌تواند باشد؟!

واقعیت آن است جهانی که ما امروز در آن زندگی می‌کنیم چنان ما را به خود مشغول داشته و در جنبه کارها گرفتار کرده که گویی این گرفتاری‌ها، تارهایی محکم در پیرامونمان تنیده است که گسستن آن رها شدن از این بندها، بسیار سخت و دشوار به نظر می‌آید. هر چند صداهای شنیده می‌شود که جهان در مسیر عقلانیت و خردورزی گام برمی‌دارد؛ ولی این مسیر انسان‌ها را از هم جدا کرده و پیوندهای ارتباطی و عاطفی آنها را کم‌وبیش از هم گسسته است. حتی ادعاهایی که نزدیک شدن مردم به همدیگر در شبکه‌های اجتماعی را مطرح می‌کرد نیز کم رنگ می‌بازد و گذر زمان نشان داده که این شبکه‌ها، تنهایی انسان را تشدید می‌کند. بر اساس آخرین تحقیقات، افراد تنها در این شبکه‌ها صرفاً وانمود می‌کنند که خوب هستند و شرایط مناسبی دارند. نتیجه این تحقیق نشان داده افرادی که همه شبکه‌های اجتماعی را بیش از ۵۸ مرتبه در هفته چک می‌کنند، سه برابر بیشتر از آن عده که کمتر از ۹ بار در هفته سراغ این شبکه‌ها می‌روند احساس تنهایی می‌کنند.

در چنین شرایطی اگر انسان بخواهد با همه عقلانیتش در جهان امروز زندگی آرام و روحی سالم داشته باشد، ناگزیر از آگاهی یافتن از متن فرهنگ کهن جامعه‌هایی است که انسان سنتی دیروز و انسان متجدد امروز را ساخته و در فضای خود پرورش داده است. جشن شب یلدا و جشن‌های دیگر ایرانی که همه از درون فرهنگ کهن سال ایران برآمده‌اند، هر یک با آیین‌های ویژه خود به صورتی نمادین، تداوم زندگی را در مکان و زمان معنا و اعتبار می‌بخشند. کوچک‌ترین نقش و کارکرد این جشن‌ها، شاید همین جمع کردن افراد خانواده و فامیل و دوستان و آشنایان به دورهم و تحکیم بخشیدن به رشته‌های پیوند خانوادگی و روابط اجتماعی میان آنها و افراد جامعه و دوری از تنهایی است. اما نقش و کارکرد دیگر این جشن‌ها که بنیادی‌تر و مهم‌تر به نظر می‌آید، ایجاد وحدت و انسجام فرهنگی میان همه افراد طبقات مختلف مردم سرزمین ایران از هر گروه قومی و زبانی و دینی و همچنین استوار کردن هویت فرهنگی و ملی ایرانیان در سراسر حوزه فرهنگ ایران است. با این اوصاف می‌توان به مراسم شب یلدا از این منظر نگریست و برپایی آن را یک ضرورت در شرایط زندگی بشر امروز دانست.

آیین یلدا، بزرگداشت روشنایی و زندگی است

شب یلدا، شب خوشامدگویی است و شب استقبال، شب یلدا، شب خیرمقدم به روشنایی است و خورشید. شب یلدا، شب عاشقان بی دل است به امید طلوعی تابان در آسمان زیبای صبح فردا. شب یلدا، شب جشن و سرور ایرانیان، شب بزرگداشت یکی از آیین‌های کهن فرهنگ ایرانی خجسته باد.

ایرانیان و همه مردم سرزمین‌هایی که در قلمرو فرهنگ ایرانی زندگی می‌کنند، قرن‌هاست که شب آغاز فصل زمستان را که طولانی‌ترین شب سال است، جشن گرفته و با واکنش‌هایی گوناگون و رفتارهایی آیینی و نمادین آن را گرمی داشته و جشن برپا می‌کنند. شب یلدا حاصل نگاه فرهنگ ایرانی به این رخداد طبیعی و مهم‌ترین جشن ایرانی پس از نوروز است.

تاریخ پیدایی جشن زمستانی، سابقه‌های کهن دارد و می‌توان پیشینه این جشن را با تاریخ آیین گرمی‌داشتن زادروز خورشید در نخستین روز آغاز انقلاب زمستانی یا «خرمزروز»، همزمان دانست. این جشن زمستانی اهمیت فراوانی در زندگی مبتنی بر کشاورزی و دامداری مردم داشته و همگانی‌ترین جشن‌های ایرانی در میان توده مردم روستایی بوده است. رمز و راز پایایی و مانایی جشن شب یلدا تا به این روزگار، به چند عامل بستگی داشته است که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: پیوند یلدا با طبیعت و آغاز نو شدگی فصل در گردش سال که بانظمی جاودانه و بسامان هرسال تکرار می‌شود؛ وابستگی این جشن طبیعی به شیوه زندگی و نوع کار و معیشت جامعه کشاورز و دهقان ایرانی؛ و سوم استمرار و بازتاب هویت فرهنگی کهن ایرانی در جوهره این جشن.

«یلدا» یک واژه شریانی به معنای میلاد و تولد است. بنا بر باورهای ایرانیان باستان، خورشید در اوایلین شب پاییز یعنی آخرین شب ماه آذر، زاده می‌شود. «بوریحان بیرونی» دانشمند و منجم ایرانی قرون دهم و یازدهم میلادی، از این جشن بانام «میلاد اکبر» نام برده و منظور از آن را میلاد خورشید دانسته است. زمان دقیق این میلاد اکبر مورد اشاره بیرونی را در کتاب «التنبیه و الاشراف» نوشته «مسعودی» می‌توان دید. مسعودی، مورخ و دانشمند مسلمان که در قرن دهم میلادی زندگی می‌کرد، در این کتاب به تقسیمات سال به چهار فصل می‌پردازد و آنجا که درباره فصل سوم سال یا پاییز سخن می‌گوید، آخرین شب پاییز را شب پیش از انقلاب زمستانی یا روز ۲۲ ماه کانون اول سریانی (برابر با ۲۲ دسامبر یا یکم دی‌ماه) می‌داند. بیرونی از روز اول دی‌ماه با عنوان خور نیز یاد کرده که البته در برخی منابع آن را خرم روز نامیده‌اند. فردوسی به استناد منابع خود، برپایی یلدا و خور روز را به هوشنگ - از شاهان پیشدادی ایران - نسبت داده است.

جشن شب یلدا را چله نیز می‌نامند به این دلیل که از اول دی‌ماه تا دهم بهمن‌ماه را که ۴۰ روز است چله بزرگ نامیده و اعتقاد براین بوده که اوج سرمای زمستان در این چهل روز بوده است. در شب چله، مردم تمامی شب را چشم‌انتظار دمیدن خورشید با افسانه‌گویی، گفتن مثل و چیستان، نقل شاهنامه، حافظ خوانی، تقال زدن به شعر حافظ و تخمه شکستن می‌گذراندند. بنا به یک اعتقاد قدیمی خورشید با طلوع خود، کمر تاریکی و دیو سیاهی را خواهد شکست و با پرتو خود نحسی و شومی و نامبارکی تاریکی را از فضای زندگی مردم دور خواهد کرد.

یلدا با دانه‌های محبت و قاچ‌های عشق

شب یلدا

نولیسر دارو!

مطب عشق

عکس از علیرضا گلچین

جشن یلدا، دبستان شهید طهماسبی کازرون